

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за присъждане на образователната научна степен "Доктор на науките", по научната специалност "Теория и методика на физическото възпитание и спортната тренировка (вкл. Методика на лечебната физкултура) "

Автор на дисертационния труд доц. д-р Боянка Илиева Пенева-Тонева, катедра „Теория на физическото възпитание“, НСА „Васил Левски“, София.

Тема на дисертационния труд: Теоретични основи на системата физическа култура - ретроспективен и съвременен анализ с извеждане на компетентности

Рецензент: проф. дпн Антоанета Момчилова, ДН

Представеният за рецензиране дисертационен труд е предназначен за обсъждане от научно жури, определено със Заповед № 266/ 07. 03. 2017 г. на Ректора на НСА „Васил Левски“, София

1. Биографична справка и професионален път за кандидата

Кандидатът за образователната и научна степен „доктор на науките“, доц. Боянка Пенева - Тонева завършва ВИФ, сега НСА „Васил Левски“ през 1974 г. с първа квалификация "Учител по физическо възпитание" и втора - "Треньор по лека атлетика". Постъпва на работа като учител по физическо възпитание в гр. Елин Пелин. На следващата година е треньор-учител по лека атлетика в ДФС "Левски-Спартак", гр. София.

През 1976 г. печели конкурс за редовен аспирант към катедра "Теория на физическото възпитание", ВИФ. От 1980 г. защитава успешно дисертационен труд и придобива ОНС Доктор. В периода от 1981 г. до 1986 г. е организатор на научната дейност към Научноизследователския сектор на института - работа по научни проекти.

Печели конкурс за научен редактор към ДИ "Медицина и физкултура", 1986 г., където работи три години. Това е времето, когато успява да изгради специфични умения, повлияли по-късно на стила на научната й дейност. След конкурс 1986/1987 г. е назначена като хоноруван преподавател по ОФП към катедрата по физическо възпитание и спорт на СУ "Климент Охридски". Била е редактор в ДИ "Медицина и физкултура".

Доц. Пенева се явява на нов конкурс през 1988 г. в НСА „В. Левски“ за н. с. I ст. към отдел "Наука", а след това като главен асистент към катедра "Теория на физическото възпитание". От 2003 г. тя е доцент към същата катедра.

Научните й интереси са в областта на философията и методологията на физическата култура, училищното физическо възпитание, тестването и оценяването на двигателната активност на подрастващите, нейното влияние върху тяхното биологично и социално съзряване и развитие, адаптираната физическа активност при децата със СОП и други.

Публикувала е 120 статии (в повечето, от които е първи автор) и монографиите:

1) Физическо възпитание и спорт I - IV клас (обзорен преглед и методически насоки) ИПБ на НСА, С., 1996;

2) Държавни образователни изисквания и учебни програми по физическо възпитание, НСА "Васил Левски", ДИ "Авангард", С. 2002;

3) Епистемологични проблеми на обучението в движения (Лекции по методика на обучение в движения), изд. Авангард-Прима, С., 2009;

4) Училищно физическо образование и спорт в Европа - състояние и тенденции в началото на XXI век, изд. Авангард-Прима, С., 2011.

5) Заслужава внимание и книгата ѝ на английски език за нуждите на чуждестранните студенти в академията, European School Physical Education and Sport - State and Tendencies at the Beginning of XXI Century - изд. Авангард-Прима, С., 2011.

Написала е в съавторство отделна глава за България в сборник (от общо 39 глави), разпространяван по цял свят и отпечатан от изд. Sagamore в САЩ, "Physical Education Practices With a Focus on Young People's Health" pp. 82-92, в книгата "Physical Education and Health" на изд. Sagamore Publishing LLC от САЩ, 2014, с ISBN 978-1-57167-702-0.

Нейният практическият опит е богат. Участва в научни конференции, конгреси, симпозиуми не само в България, но и в по-разширен периметър, най-вече в рамките на Европа - научни форуми на FIEP - Международната федерация по физическо възпитание, ECSS - Европейски колеж по спортни науки, ISAPA – Международна общност по адаптирана физическа активност, Преолимпийски конгрес в Атина/Солун през 2004 г. и други.

С отговорност участва в работата на GoFPEP / GLFBAL FORUM 2016 For Physical Education / с три поредни събирания досега (Есен, Германия - 2012 г., Пофтчеструм, ЮАР - 2014 г., Анкара, Турция - 2016 г.), където е представител на България.

Член е на експертна група на НАОА в професионално направление "Педагогика на обучението по...1.3" 2013 г., Шуменския университет "Константин Преславски" и ЮЗУ "Неофит Рилски", Благоевград.

Провежда лекционно обучение на студенти ОКС Бакалавър, НСА "Васил Левски" по Теория и методика на физическото възпитание. Участва с по 4 модула в магистърските програми: "Физическо възпитание в основна образователна степен" и "Физическо възпитание в средната образователна степен" и с 3 модула в магистърска програма "Адаптирана физическа активност и спорт", както един модул при докторантите - "Адаптирано физическо възпитание в масовото училище". Владее отлично английски, руски език и на добро ниво испански, и немски език, което ѝ дава възможност да ползва в оригинал доста чужди автори.

За участието си в процедурата за получаване на ОНС доктор на науките доц. Пенева - Тонева представя разработен дисертационен труд и автореферат.

2. Актуалност на дисертационния труд

Актуалността на изследвания проблем се корени в изясняване на методологичните основи на научното знание на основата, на които се анализират и обобщават налични до момента знания в областта на физическата култура и спорта. Определя се същността и методологията на физическото образование, като елемент на физическата култура. Извеждат се

необходимите в днешно време компетентности в тази предметна област, с мултиплициращ ефект върху хармоничното развитие на младото поколение.

Подобни многопластови научни проблеми изискват задълбочени знания по Теория и методика на физическата култура, История на физическата култура, Психология, Философия, Педагогика и др., каквито авторката притежава. В представената дисертация изчерпателно се разглежда проблема за теоретичните основи на системата физическа култура..

Дисертабилността на разработката произтича и от факта, че се предлага разширена, и актуализирана структура на системата физическа култура. Отличава се със задълбоченост, богат теоретико-изследователски материал. Осъществен е ретроспективен и сравнителен анализ на англо-американските теории за обучение в движения, с нашите традиционно наложени си виждания, с оглед за извличане на положителното и внасянето му в практиката. Акцентира се върху триадата "тяло-душа-дух" и мястото ѝ в училищното физическо възпитание. Направена е обстойна разработка на компетентностите, необходими в процеса на обучение по физическо възпитание и благотворното им влияние върху здравето, образованието и начина на живот на хората. Считам, че разработеният труд е навременен и полезен.

3. Структура и библиографска справка

Докторската дисертация на доц Боянка Пенева е в обем 354 страници компютърно набран текст, вкл. и приложение от 15 страници. Композирана е от увод, три глави, изводи и препоръки, приложение и приноси, литература

Структурата на дисертационния труд е в съответствие с поставената цел и произтичащите задачи. Основава се на системен подход към анализа на въпросите, свързани с темата, обуславяйки логическа последователност и изчерпателност на изложението.

В отделните глави, обаче съдържанието не е балансирано равномерно: първа глава е със 120 стр, втора глава – 5 стр. и трета глава -228 страници .

Дисертационния труд не е онагледен достатъчно. Фигурите са 7 на брой, 6 схеми и 4 снимки. Силно впечатление прави големият брой на ползваните литературни източници – общо 266, от които 154 са на латиница, 112 на кирилица. Отделно са ползвани 39 интернет източници Тава осигурява възможност авторката да разработи теоретично цялостно проблема.

Представени са 13 публикации /статии и доклади/, свързани с темата на изследването. Статиите са публикувани в престижни научни издания, а докладите са изнесени на научни форуми с международно участие. Те дават достатъчна информация за обхвата на научната ѝ дейност. Съдържат голям брой проучвания. Авторката познава добре литературата по проблема. Била е в личен контакт с някои от водещите световни специалисти в тази област. Задълбочените ѝ познания по проблема и нейния практически опит ѝ позволяват да внедрява свои оригинални идеи.

В увода накратко е направен общ преглед на състоянието на теорията на физическата култура. Акцентира се върху необходимостта от актуализиране на познанията в тази област и изграждане на съвременни основи на общата теория на физическата култура. Поставена е и целта на дисертацията: да се разкрие мястото на различните видове компетентности в сферата на физическата култура съобразно нейните съставни части (физическо

възпитание, спорт, рекреация) и функции в съответствие с тяхното въздействие върху градивното духовно израстване на личността.

Първа глава на труда съдържа голям обем от информационен материал, отразяващ изчерпателно теоретичния и експериментален опит в областта на изследвания проблем. Доказателствените данни и достиженията в изследваната област са използвани за разработване на теоретичната част на дисертацията, в обем от 120 страници.

Осъществен е обстоен литературен обзор и са проучени трудовете на редица наши и чужди специалисти. Цитирани са коректно голям брой автори на литературни източници, чийто мнения са обобщени. В дисертацията са засегнати въпроси, които не са достатъчно изяснени в българската специализирана литература.

Последователно са изследвани теоретичните и практико-приложни аспекти на концептуалната постановка на проблема, а именно: кратки трактати за теорията и науката, етапите в развитието ѝ, и социално-исторически ѝ аспекти.

Представена е нейната методологията и другите форми на усвояване на действителността, законите, и законообразните твърдения. Разгледани са обширно въпросите за теоретичното и емпиричното в научното познание.

Задълбочено са разработени и трактата за културата, етимологията на понятието „култура“. Направен е паралел между понятията „култура“ и „цивилизация“. Доц. Пенева разширява съдържателната същност на двете понятия и посочва тенденциите в развитието на културата и нейните функции в обществото. Компетентно е разгледана модата, нейната структура и неразривната ѝ връзка със системата на "масовата" култура.

В отделен параграф е представена естетиката като философия на изкуството. Особено интересни са разсъжденията на авторката върху трактата за системите и системната теория, и етапите в развитието на познанието за системите, и системността. Открояват се основните положения на общата теория на системите и приносите към нея. Тук ясно проличават задълбочените познания на доц. Пенева върху обсъжданата материя.

Анализите и нейното личното мнение върху теоретичните проучвания на проблема за физическата култура като част от общата култура на човечеството разкриват изследователския ѝ потенциал. Тя анализира професионално съществуващите научни факти и изразява собствена позиция за физическата култура като дял от науката културология в днешно време.

Интересни са нейните разсъждения за интеркултурната комуникация като съвременен проблем в културологията, понятийните спорове и интеркултурната комуникативна компетентност в сферата на физическата култура и други.

Доц. Пенева - Тонева познава добре проблемите, които изследва. Проученият литературен материал е оценен критично и творчески, което ѝ позволява да прави комплексен анализ на установените факти. Това ми дава основание да считам, че тя е добре осведомена по разглежданата проблематика. Умее да се опира на такива концепции и теории, които обслужват декларираната цел на дисертационния труд.

Въпреки посочените достойнствата на първа глава на дисертационния труд имам някои бележки. Очертават се редица стилови неточности, технически грешки и пропуски. Изреченията са дълги, тежки и др., например: на стр. 114, 123, 124, 128, 135 и т. н. Освен това прави впечатление прекаленото, пространно описание на констатираните параметри.

В отделна глава – втора «Методика на изследването» са разгледани методологичните въпроси, свързани с хипотезата, целта и конкретните задачи на изследването, с уточняване на неговия обект, предмет, организация и методи на изследването.

Считам, че хипотезата би могла да бъде формулирана по-ясно и по-пълно, като се включи допусканият /очакван/ резултат от формираните нови компетенции и въздействието им /по-точно на интеркултурните комуникации/ върху градивното духовно израстване на личността.

Целта на дисертационния труд е поставена правилно. Изследователските задачи за решаване в процеса на разработването на дисертацията са общо пет и са свързани с целта.

Цялостното изследване и окончателното оформяне на дисертационния труд се провежда в три етапа в периода от 1999 г. до 2016 г.

В първи етап (1999 г. до 2011 г.) е проучена специализирана литература, написани са отделни статии по проблематиката. Събрани са данни от различни източници за физическата култура, които свидетелстват за влиянието ѝ върху духовното и социалното развитие на хората. През втория етап от изследването (2012 г. – 2014 г.) са изяснени методологичните основи на научното знание с избор на подходи и методика на изследване. Написана е първа глава на дисертационния труд. Проведени са анкетни проучвания сред ученици и родители. Получените данни са обработени статистически. През третия етап от изследването (2015 г. – 2016 г.) е написан дисертационния труд.

Бележките ми по тази част са:

Изследването се основава на съвкупност от подходи, сред които е личностния, трансдуктивният и холистичния, и др., широко използвани от авторката в дисертацията, но пропуснати да се отбележат в съдържанието на втора глава. Към избраните методи за изследване не са добавени педагогическия и констатиращия експеримент (стр. 124).

В методологичната част на проучването не са включени използваните методики, т. е. инструментариума (анкетни карти, скали за измерване на променливите, определените показатели и др.).

Не са посочени и кои конкретно от групата на статистико-математическите методи са използвани, и на тази база какви анализи са осъществени.

В трета глава в обем 185 страници обстойно се разглеждат теоретичните и методологични основи на физическата култура, обособилите се в нея общотеоретични науки: Теория на физическата култура, Кинантропология, Кинезиология, Физкултурология, Спортология

Тук проличава личното мнение на авторката към общотеоретичните науки в сферата на физическата култура. Осъществен е ретроспективен анализ на физическата култура като система. Разгледани са нейните ценности – знанията и натрупването им.

Доц. Пенева – Тонева предлага свое виждане за обособените съставни елементи на физическата култура и тяхното съдържание в днешно време: физическо възпитание/образование; спорт; рекреация и нейната приложна функция, стр. 146. Според нея съдържанието на понятието "физическо възпитание" се препokrива със съдържанието на понятието "физическо образование" и не е редно по изкуствен начин да се търси отдиференциране на двете понятия. Физическо възпитание/образование е представено като „всяка планирана двигателна активност, която помага на индивида да развие и контролира своето тяло, а физическото образование е процес, чрез който се

достига до благоприятно адаптиране и обучение (органично, невромускулно, интелектуално, социално, културно, емоционално и естетично) на базата на интензивна двигателна активност“.

Тук възникват въпросите:

1. Физическото възпитание не е ли организиран педагогически процес оказващ формиращо въздействие върху човешката личност, който има за цел да стимулира правилното физическо развитие, да формира жизнено важни двигателни умения и навици, да обогатява общата двигателна култура, да подобрява работоспособността, да укрепва здравето и т. н.

2. Физическото образование като процес не включва ли специалната методическа подготовка за преподаване на физическото възпитание в различните звена на системата за физическо възпитание и за ръководене на спортно-тренировъчната дейност?

Подробно са анализирани англо-американските теории за обучение в движения. Представени са принципите на Рудолф Лабан, Ян Хаслам и концепцията на Ричард Шмит за двигателната схема и др. Авторката изчерпателно проучва съвременните представи за управлението на двигателната дейност на човека - общометодологичната постановка на руската школа, двойствеността на физическата култура, нейната културологична история и духовното в сферата на нейните достижения.

Описани са обстойно философските основи на обособилите се нетрадиционни форми за двигателна активност – евритмията, паневритмията. Специално внимание е отделено на системата на Мирзакарим Норбеков или за тренировката на тялото и духа.

Изследователската култура на доц.Пенева-Тонева ѝ позволява задълбочено и аргументирано да анализира и обобщи проблема за компетентностите във физическото образование, техните видове и разглеждането им като саморазвил се образователен продукт. Открити са основните компетенции на учителя /когнитивни, функционални, лични, етични, комуникативни/, както и актуалните компетентности във физическото образование.

Представени са проблемът ноу-хау и връзката учител - ученик в днешно време, учебните планове на ВУФ/ВИФ и НСА от 1942 г. до началото на XXI век за ОКС бакалавър.

Не съм съгласна, с твърденията на авторката (стр. 274), че в програмите по физическо образование от първи до трети клас не се ползват достатъчно добре и не са включени естествено приложните упражнения като отделни методични единици. За справка - новите учебни програми по физическо възпитание и спорт за първи – четвърти клас на МОН, които стартираха 2016/2017 г.

За всяка от областите лека атлетика, гимнастика и спортни игри образователните цели са насочени към поетапно усъвършенстване и прилагане на естествено-приложните двигателни действия в конкретна учебна и природна среда. Посочени са и основните компетенции на учениците за всяка от областите.

Твърденията, че не е застъпена общата физическа подготовка на малките ученици в урока не са основателни. Напротив тя е задължителен компонент в подготвителната и края на основната му части, а обемът на натоварването се определя в зависимост от възрастовите и индивидуалните им особености. Освен това считам, че е особено важно е да се работи за качеството на

изпълнение на двигателните задачи, а не толкова за количественият елемент, както пише на стр. 262.

Не приемам мнението на авторката, че през последните две или три десетилетия методът двигателно упражняване „отпада от специализираната литература по ТМФВ в България и отсъства във всички издания на учебника от 1984 г. насам“ (стр. 262).

Този метод наред с игровия и състезателния се прилага с успех в уроците по физическо възпитание и спорт във всички образователни степени за разучаване и усъвършенстване на двигателните задачи. Например той е включен за изучаване в учебниците за подготовка на студентите бъдещи детски и начални педагози като един от групата методи според формата на изпълнение на двигателните задачи.

Подвижните игри не затормозяват учениците (стр. 274), защото в един смесен урок броят им е регламентиран - две, а в уроци с игров характер е 5 – 6 в зависимост от образователните задачи за съответната област и не трябва да се ограничава.

Според мен анализите на данните от осъществените анкетни проучвания за начина на живот на съвременните деца и подрастващи, отношението на учителите по физическо възпитание към учениците, отношението на ученици, родители и учители към физическото възпитание, трябва да са в трета глава, в отделен параграф - Резултати от проучването, а не в отделно приложение.

Изводите обобщават актуалността на разработения проблем. Някои от тях не са обвързани достатъчно с решаването поставените задачи, например с трета, четвърта и пета задачи.

Приносите могат да бъдат открити както в теоретичната постановка на труда, така и в концептуалната и изследователско-аналитичната му част. Те разширяват научните познания в областта на физическата култура. Приемам по съдържание и петте претенции за приноси. От гледната точка на направените бележки от мен още в началото на рецензията, може да бъде подобрена редакцията им.

Приложението допълнително потвърждава усилията и вложеният труд, от доц. Пенева. В него са анализирани данни от проведено анкетно проучване на ученици от IX - XII клас от гр. София. Свързано е с факторите, които повлияват усвояването на компетентностите в образователното пространство. Тези факти ми дават основание да приема, че изследването има конкретна научно-практическа приложимост. Мястото му обаче е в съдържанието на трета глава.

Авторефератът отразява съдържанието на дисертационния труд и основните теоретико-методични и приложни приноси. Съответства на съдържанието на дисертационното изследване.

Препоръчвам на доц. Боянка Пенева-Тонева, която притежава умение да провежда научно изследване, да продължи работата си по проблема, да отчете резултатите от формираните нови компетенции и да определи въздействието им върху градивното духовно и двигателно израстване на личността на младите хора. Така получените данни могат да намерят приложение при разработването на научно-изследователски проекти на студенти, докторанти, и преподаватели.

Лични впечатления

Бих искала да споделя и моите впечатления за някои лични качества на доц Боянка Пенева-Тонева, придобити от контактите ми с нея в НСА „Васил

Левски“ и при участия в научни конференции. Тя е трудолюбива, отговорна и толерантна в човешките взаимоотношения. Взискателна и старателна е към своята научна подготовка.

Заключение

Дисертационният труд е резултат на дългогодишните научни търсения на доц. Боянка Пенева-Тонева, на упоритата ѝ работа в продължение на 18 – 19 г. и изразява нейния стремеж да постигне пълно съответствие между неговата теоретична и научно-приложна насоченост. Посочените бележки не поставят под съмнение изразените достойнства на дисертационния труд.

Въз основа на това препоръчвам на уважаемите членовете на Научното жури да присъди на доц. Боянка Пенева-Тонева доктор ОНС Доктор на науките по научната специалност “Теория и методика на физическото възпитание и спортната тренировка (вкл. Методика на лечебната физкултура) ”.

Рецензент:.....

(проф.д-р Антоанета Момчилова, доктор)

19. 04. 2017 г.